

قصه‌ها پلی از خیال تا واقعیت (گریزی به نقش کتابداران با استفاده از قصه‌ها در آموزش

مهارت‌های زندگی به کودکان و نوجوانان)

حدیث باقریان^۱، امین زارع^۲، افسانه جعفری^۳

۱. دانشجوی دکتری علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشگاه تهران، دانشکده مدیریت، تهران، ایران. (نویسنده مسئول).

۲. استادیار رشته علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشگاه رازی، دانشکده علوم اجتماعی، کرمانشاه، ایران.

۳. کارشناسی ارشد علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشگاه رازی، دانشکده علوم اجتماعی، کرمانشاه، ایران

فصلنامه راهبردهای نو در روان‌شناسی و علوم تربیتی، دوره سوم، شماره یازدهم، پاییز ۱۴۰۰، صفحات ۱۴۲-۱۲۷

چکیده

قصه‌گویی از دیرباز به‌عنوان روشی غیرمستقیم جهت سرگرم‌کنندگی و همچنین آموزش برخی مهارت‌ها به کودک به کار می‌رفتند. قصه‌ها می‌توانند به‌راحتی حس خیال‌پردازی را در کودک تقویت کنند و با ایجاد سؤال در ذهن، به وی آموزش می‌دهد که حوادث را به هم بچسباند و واقعیت‌ها را کشف کند. این پژوهش به دلیل ناآشنایی بسیاری افراد با ویژگی خاص اثرگذاری قصه‌ها، در پی تبیین ارزش کتاب‌های قصه و نقش آن در پرورش روان کودک و همچنین استفاده از شیوه‌های مختلف بازگو کردن قصه به‌عنوان روشی جذاب در ایجاد علاقه بیشتر کودکان به مطالعه توسط کتابداران در راستای اهداف کتابخانه‌های عمومی است. این پژوهش به‌واسطه مروری نظام‌مند، با استفاده از روش کتابخانه‌ای به‌صورت جمع‌بندی با تکیه بر متون و منابع معتبر و نیز مشورت با اساتید حوزه علم اطلاعات و دانش‌شناسی و روانشناسی، نتیجه‌گیری پژوهشگران و نویسندگان را در قالبی واحد و در سه بخش بیان کرده است: بخش اول به بیان تعاریفی از مفاهیم مرتبط با قصه پرداخته‌شده، در بخش دوم: از انواع تأثیرات بیان کتب قصه سخن به میان آمده است و در بخش سوم نیز ضمن تبیین نقش تأثیرگذار کتابداران در ترویج فرهنگ مطالعه، به بحث و نتیجه‌گیری و سپس ارائه پیشنهاداتی در این زمینه پرداخته‌شده است. نتایج نشان داد که قصه‌گویی توسط کتابداران می‌تواند در ارتقای انواع مهارت‌های اجتماعی و اخلاقی و همچنین علاقه‌مند کردن کودک به مطالعه و جذب آن‌ها به محیط کتابخانه نقش بسزایی داشته باشد. با توجه به یافته‌های پژوهش می‌توان از روش قصه‌گویی به‌عنوان شیوه‌ای جذاب و متناسب با سن و روحیه کودک، علاوه بر علاقه‌مند کردن وی به مطالعه از انواع اثرات آموزشی و تربیتی آن بهره برد؛ لذا استفاده هر چه بیشتر این روش توسط مؤسسات آموزشی، بخصوص کتابخانه‌ها و کانون‌های پرورش فکری کودکان و نوجوانان پیشنهاد می‌گردد و نباید مورد غفلت آنان قرار گیرد و همواره در زمره فعالیت‌های ثابت جنبی این مکان‌ها قرار داشته باشد.

واژه‌های کلیدی: قصه، قصه‌گویی، قصه‌خوانی، کتاب‌درمانی، مهارت‌های اجتماعی.

مقدمه

بی‌شک برای رفع و مقابله با هر مشکل باید متناسب با آن برخورد کرد و به‌واسطه راهکارهایی که برای بزرگسالان پیشنهاد می‌شود نمی‌توان برای بهتر کردن رفتار یا درمان برخی مسائل کودکان استفاده کرد. در واقع از کودکی که همه‌چیز را به شکل بازی می‌بیند و در هر حالتی حتی وقتی عصبانی و بی‌حوصله است با بازی به تخلیه هیجانات درونی خود می‌پردازد؛ نمی‌توان انتظار داشت برای بهتر کردن برخی رفتارها یا تلاش برای حذف مشکلش مانند افراد بزرگسال او را در مقابل یک مشاور نشاناند و درباره راه‌های بهبودش صحبت کرد؛ از این‌رو لازم است که برای کودکان از روش‌های متناسب با سن و رویه مخصوص آن‌ها استفاده کرد (بابایی حسن‌سرا و قلندری، ۱۳۹۷). از جمله روش‌های آموزش غیرمستقیم کودک می‌توان به بازی‌درمانی (شریفی درآمدی، فتح‌آبادی، بختیاروند و احمدی، ۱۳۹۸)، هنردرمانی (خلیلی مقدم، حسنی و رحیمی، ۱۳۹۷)، نمایش خلاق (صبوری، عباسی، گرامی‌پور، ۱۳۹۴)، نقاشی درمانی (جنگی، شیرآبادی، جانی و پوراسمعیلی، ۱۳۹۴)، موسیقی‌درمانی (گشول، کرمی و خوش‌کلام، ۱۳۹۳) و قصه‌گویی همراه با ایفای نقش (ابارشی و تیموری، ۱۳۹۲) و غیره اشاره کرد. قصه‌گویی و قصه‌خوانی که یکی از همین شیوه‌های مهم آموزش غیرمستقیم است که می‌تواند موجب افزایش سطح تفکر شناختی کودک و نیز راهی برای برقراری ارتباط و انتقال ارزش‌ها و ایجاد تغییرات مثبت در موقعیت‌های گوناگون به شمار آید (اصغری، اخوان و قاسمی‌جونبه، ۱۳۹۷). به تجربه ثابت شده که اجرای برنامه‌های قصه‌گویی و قصه‌خوانی عامل مؤثری در بالا بردن سطح علاقه‌مندی کودک به مطالعه است؛ بدین گونه که قبل از این‌که از سوی دیگران به مطالعه وادار شود، خود قدم به دنیای سحرانگیز کتاب می‌گذارد و این محیط ناب و پر از تجربه را درک می‌کند. فعالیت‌هایی که جنبه مثبت اخلاقی داشته باشد وقتی در بزرگسالی انجام می‌شود که در کودکی در هر فرد نهادینه شده باشد (جیا و کرتنر^۱، ۲۰۱۷)؛ با آشنا کردن کودکان با اصول اخلاقی و متعهد شدن آن‌ها به این اصول می‌توان به داشتن جامعه‌ای بالنده، پویا و اخلاق مدار امیدوار بود (کهریزه، رضاییان فرجی و زندی‌پور، ۱۳۹۷). این کودکان در آینده نه‌چندان دور وارد اجتماع می‌شوند و باید با دیگران تعامل و همکاری موفق داشته باشند و در جهت رفع احتیاجات خود و دیگران به نحوی بهینه بکوشند (آتری^۲، ۲۰۱۵). متخصصین رشد و پرورش کودکان، بارها، در مقاله، کتاب و سخنرانی‌هایشان، کتاب‌درمانی را برای مواردی که کودکان در فشارهای روانی مانند بستری بودن در بیمارستان، از دست دادن دوست، جدایی والدین و یا در شرایط جنگ و رخداد‌های طبیعی همچون سیل و زلزله قرار می‌گیرند، توصیه کرده‌اند؛ ولی این روش به‌اندازه اهمیت و اثرگذاری چندانی به کار گرفته نشده و اکثراً انواع روش‌های درمانی و دارویی پرهزینه به حتی چند جلسه آزمون این روش ترجیح داده شد. کما اینکه این متخصصان بارها عنوان کردند که ادبیات قصه می‌تواند کودکان را در درک عواطف خودیاری دهد و با همانندسازی باشخصیت‌هایی که احساسات مشابه را تجربه می‌کنند و نیز کسب بینشی نوین نسبت به چگونگی برخورد دیگران با همان مشکلات، یاری رساند و نقشی همچون آینه را برای کودکان بازی کند؛ به این معنا که بازتاب‌دهنده ویژگی‌های ظاهری، روابط، احساسات و اندیشه‌های آن‌ها در پیرامونشان باشد؛ بازم تجربه دقیق آن به آزمایش‌هایی که در پژوهش‌های مختلف انجام می‌شد محدود مانده است و موردتوجه کافی واقع نشده

¹ Jia & Krettenauer

² Attari

است. گرچه دلیل این عدم استقبال جدی از سوی نهادهای مختلف مشخص آموزشی و درمانی مشخص نیست، اما این پژوهش ضمن یادآوری این نکات و ارائه جمع‌بندی منسجم از آن درصدد است که ضمن آگاهی‌رسانی به کتابداران، متصدیان کتابخانه‌های عمومی را ملزم کند که جلسات قصه‌گویی منظمی را برای کودکان که هم می‌تواند گامی در جهت علاقه‌مندی کودک به مطالعه و زنده کردن دوباره فرهنگ کتاب‌خوانی از بنیه و هم موجب افزایش سطح اخلاق و رفتار نیکوی کودکان شود را داشته باشند. از این رو این پژوهش در پی تعیین اثربخشی قصه‌ها در افزایش مهارت‌های مختلف کودکان و نیز نقش کتابداران در پرورش روان کودک به‌عنوان واسطه بین کتاب و کودک است.

روش پژوهش

این پژوهش به لحاظ هدف از نوع کاربردی و به‌واسطه مروری نظام‌مند، با استفاده از روش کتابخانه‌ای به‌صورت جمع‌بندی با تکیه بر تحلیل متون و منابع معتبر و نیز مشورت با اساتید حوزه علم اطلاعات و دانش‌شناسی و روانشناسی، نتیجه‌گیری جمعی از پژوهشگران و نویسندگان را در قالبی واحد و در سه بخش بیان‌شده است: بخش اول به بیان تعاریفی از مفاهیم مرتبط با قصه اختصاص یافته، در بخش دوم: از انواع تأثیرات کتب قصه سخن به میان آمده است و در بخش سوم نیز ضمن تبیین نقش کتابداران در این زمینه، به بحث و نتیجه‌گیری و سپس ارائه پیشنهاداتی در این زمینه پرداخته شده است.

یافته‌ها

قصه‌گویی

قصه‌گویی در لغت به فعلیتی گفته می‌شود که منجر به قصه گردد ولی در اصطلاح لحظه‌های ناب و غیرقابل تکراری است که قصه‌گو با بهره‌گیری از قابلیت‌های وجودی، زبان بدن و ابزار توانمندی همچون لحن و کلام در ذهن شنونده خلق می‌کند تا مخاطب بتواند حوادث و شخصیت‌های قصه را با تمام وجود درک کند و در این تجربه مشترک و آفرینش هنرمندانه همراهی‌اش کند (خانجانی، ۱۳۹۰). حنیف (۱۳۸۲) نیز در تعریفی دیگر آن را، هنر نقل قصه به نظم یا نثر توسط قصه‌گو، برای یک یا چند مخاطب است که از حواس گوناگون آن‌ها (به‌ویژه دیداری و شنیداری) برای برقراری ارتباط بهتر استفاده می‌شود. کرک‌پاتریک، فورد و کاستل^۱ (۱۹۹۷) هم آن را جریانی می‌دانند که فرد برای ماندگارتر کردن یک اتفاق در ذهن شنونده ایجاد می‌کند.

قصه‌خوانی

از این روش که بیشتر با تکیه بر متن است، جهت واژه آموزشی و تشویق کودکان به کتاب و کتاب‌خوانی می‌باشد (درحالی‌که در قصه‌گویی تکیه بر حافظه است). این شیوه ساده‌ترین روش قصه‌گویی است؛ قصه‌گو از روی کتاب، قصه را می‌خواند و کودک را با انواع اصوات و ساختار زبان آشنا می‌کند. به هنگام قصه‌خوانی می‌توان جای برخی کلمات را خالی گذاشت تا کودک آن‌ها را حدس بزند و با این روش به تفکر بپردازد، کشف کند و به رضایت خاطر برسد (شیخ‌احمدی، ۱۳۹۴؛ به نقل از فرخ‌مهر، ۱۳۸۱).

¹ Kirkpatrick, Ford & Costelloe

قصه‌گویی خلاق

منظور از قصه‌گویی خلاق یک ارتباط دوجانبه و متقابل بین قصه‌گو و شنونده است که قصه‌گو با استفاده از فنون قصه‌گویی و با تحریک قوه تخیل مخاطبان و تأثیر متقابل، پیام خود را به شکل جدیدتر و اثرگذارتر انتقال می‌دهد (چمبرز^۱، ۱۳۸۵).

تفاوت داستان واقعی^۲ با قصه‌های حقیقی^۳

از تفاوت‌های این دو می‌توان به این نکته که در داستان‌های واقعی قصه درباره سرگذشت‌های مردم است که پیچ‌وتاب بسیار می‌یابد و به شکلی جذاب‌تر ارائه می‌شود اشاره کرد. شخصیت‌ها نیز دقیقاً برگرفته از کسانی است که خود تجربه رویدادها را شرح داده‌اند؛ در صورتی که داستان‌های حقیقی زندگی شخص خاصی را توصیف نمی‌کند؛ اگرچه می‌توانند در زندگی واقعی هم اتفاق بیفتند؛ یعنی ارزش‌ها، انگیزه‌ها و یا نگرانی‌های یک معلم، مهندس، راننده یا فردی موفق، فقیر و یا هرکس دیگری را در خود داشته باشد؛ ولی در عین حال شرح حال فرد خاصی نباشند (فیبرن^۴، ۲۰۰۲).

مراحل قصه‌گویی

۱. زمینه‌چینی: معمولاً آغاز داستان به زمینه‌چینی اختصاص دارد، برای مثال محل وقوع، شخصیت‌های درگیر در ماجرا، زمان و غیره را نشان می‌دهد. در زمینه‌چینی محیط تقریباً عادی است و آرامش حکم فرماست.
۲. بروز بحران: نقطه شروع داستان است. اگر قرار است داستان پیروزمندانه باشد، باید بحرانی که به وجود آمده برطرف شود و ادامه داستان کوششی برای برطرف کردن بحران است.
۳. اوج‌گیری: تلاش قهرمان داستان برای برطرف کردن بحران یا اصلاح اشتباه است. از نظر زمانی هم نقطه شروع تا رسیدن به نقطه اوج بیشترین وقت قصه‌گویی را به خود اختصاص می‌دهد.
۴. نقطه اوج یا گره‌گشایی: حساس‌ترین بخش داستان است. نقطه‌ای که بحران در آن برطرف می‌شود و یا اشتباه اصلاح می‌شود و شنونده دوباره به آرامش می‌رسد.
۵. فرود و نتیجه‌گیری: این قسمت معمولاً بسیار سریع اتفاق می‌افتد و به گونه‌ای است که دوباره شخصیت‌ها به دنیای آرام خود بازمی‌گردند (چمبرز، ۱۳۸۵).

عوامل مهم در قصه‌گویی

قصه‌گویی هنر است. همان‌گونه که قصه برای کودکان مهم است اجرای درست آن نیز اهمیت دارد. سه عامل مهم: قصه، قصه‌گو و مخاطب در فرایند قصه‌گویی نقش دارند که باید آن‌ها را برای اثرگذاری بهتر در نظر داشت و با ویژگی‌های خاص آن‌ها آشنا بود چرا که در فرآیند بیان قصه نقش اساسی ایفا می‌کنند. در این میان نقش قصه‌گو آن‌چنان مهم است که می‌تواند دو عامل دیگر را تحت تأثیر قرار دهد. تسلط هرچه بیشتر مربی به محتوای قصه و مهارت‌های ارتباطی در افزایش کیفیت انتقال مطالب به گروه هدف

¹ Chambers

² Real

³ True

⁴ Fairbairn

بسیار مؤثر خواهد بود. وی باید علاوه بر این که شرایط یک قصه مناسب را رعایت کند، با استفاده از کنش‌ها و حالت‌های مختلف فیزیکی بدن و گونه‌های متفاوت آوایی، کودک را در گیرودار داستان فروبرد. داستان باید اول‌ازهمه خود قصه‌گو را برانگیزاند، راجلز^۱ (۲۰۰۲)، در این باره می‌گوید: قصه‌گو با فراهم کردن ابعادی برای فهم غنی (همچون: انواع فعالیت حرکتی و کلامی) باعث برقراری ارتباط هر چه بهتر کودک با قصه می‌شود که درک کامل‌تری از محیط به او می‌دهد. ۲. برای گفتن مناسب باشد (طوری نباشد که خواندن آن بهتر از شنیدنش باشد). ۳. مریب قصه‌گو باید بتواند به راحتی از عهده بیان آن بریاید. ۴. از زمانی که برای قصه‌گویی صرف می‌کند، لذت ببرد و قصه را با دل‌بستگی و علاقه بازگوید. ۵. مناسبت قصه با گروه سنی شنوندگان لحاظ شود و چندان طولانی نباشد. ۶. به موضوع‌های مورد علاقه کودک توجه شود و قصه‌گو باید از آن‌ها آگاهی کافی داشته باشد؛ به عنوان مثال: کودکان کم‌سن واکنش مثبتی نسبت به زبان در قصه‌های توأم با تکرار از خود نشان می‌دهند و وقتی قصه به اوج خود می‌رسد، از هم صدا شدن با آن لذت می‌برند و یا کودکان با سن کمی بالاتر قصه‌های ماجراجویانه، اسطوره و افسانه را بیشتر دوست دارند؛ و در آخر ۷. قصه‌گو باید به حال و هوایی که می‌آفریند، مانند آنچه در قصه‌های طنزآمیز یا امیدبخش، جدی و یا ترسناک است، توجه کامل داشته باشد (زیپس^۲، ۱۳۹۶).

اهمیت قصه‌ها

شاید تأثیرگذارترین مطلب درباره اهمیت قصه‌گویی برای کودکان از افلاطون در کتاب جمهوری است که می‌گوید: باید پرستاران و مادران را وادار کنیم که فقط حکایت‌هایی را که پذیرفته‌ایم برای کودکان نقل کنند و متوجه باشند که پرورشی که روح اطفال به وسیله حکایات حاصل می‌کنند، به مراتب بیش از تربیتی است که جسم آن‌ها به وسیله ورزش پیدا می‌کند (رحمان دوست، ۱۳۸۱). در جایی دیگر هم بیان می‌کند که "ای کاش کودکان یونان افسانه‌هایی از آسپ^۳ را همراه با شیر مادرانشان یکجا می‌نوشتند" که نشان از تأثیر فوق‌العاده قصه بر روح و روان کودک دارد (رادبخش، محمدی‌فر و کیان‌ارثی، ۱۳۹۲). همه به تجربه دریافته‌اند که بعد از مطالعه هر کتاب تا مدت‌ها تحت تأثیر محتوا و فضای آن قرار می‌گیرند؛ پس به طبع کتاب‌های خوب و مناسب، تأثیراتی بس عمیق بر روح و جان کودک به جای می‌گذارند. کودک بیماری که با سرکوب احساسات خود و انکار آن، سبب آزار خود و ایجاد مشکل برای دیگران می‌شود توسط مطالعه، این امکان برایش مهیا می‌شود که بتواند هیجان خود را تخلیه کند. اضطراب کودک با مطالعه کتاب و همانندسازی با شخصیت اصلی داستان کاهش پیدا می‌کند و سرانجام به احساس امنیت و آرامش دست می‌یابد. این روش درمان، تخیل کودک را فعال می‌کند و در عین حال که به او کمک می‌کند راه‌های جدید را تجربه کند، به او یاری می‌رساند تا راه‌های چیره شدن بر مشکلات را پیدا کند و راه مناسب را برگزیند. تفکر مثبت نیز، در حالی که کودک لحظاتی شاد و لذت‌بخش را تجربه می‌کند و سرگرم می‌شود، در او شکل می‌گیرد و روش‌های برنامه‌ریزی را هم می‌آموزد؛ این مسئله نه تنها بر روح بلکه بر جسم او نیز تأثیر می‌گذارد بلکه می‌تواند راهی باشد که کودک این شیوه را بعدها در بزرگسالی نیز به کار بندد (شعیبی، ۱۳۹۲).

¹ Ruggeles

² Zipes

³ Aesop

کتاب‌ها به‌عنوان عنصری هدایت‌کننده، می‌توانند چون پنجره‌ای رو به جهان برای تجربه‌اندوزی کودک باشند که او را به دیدی فراسوی خود و پیرامونش دعوت می‌کنند و موجب پیوندی خوشایند بین شخصیت‌های قصه و زندگی واقعیش می‌شوند.

تیونه، لینسن و آلوفس^۱ (۲۰۱۳) نیز بر این عقیده‌اند که کودکان در چهارچوب بازی یا داستان با واقعیت نیز مرتبط هستند و می‌تواند بر چگونگی تصمیم‌گیری آن‌ها در زندگی روزمره تأثیرگذار باشد، مثلاً با طرز بازی یا چگونگی هدایت قصه‌ها می‌شود این را دریافت که کودک می‌تواند عوامل تأثیرگذار را بشناسد و با اضافه یا حذف عامل مذکور نتیجه را حدس بزند. درام (۲۰۱۳) در ادامه بیان می‌کند که "داستان‌ها چشم‌انداز جدیدی را ارائه می‌کنند و تجربه‌های دیگران را که درک کامل‌تری از یک رویداد به نحو جذابی نمودار می‌دهد". شخصیت‌های یک قصه نمایندگان واقعی زندگی هستند که ارزش‌ها و احساسات را در قالبی متنوع ارائه می‌کنند (کوچ^۲، ۱۹۹۸) و شنونده نیز با توجه به بافتی که در آن قرار دارد (اعم از شرایط فرهنگی، اجتماعی و حتی شخصی که قصه توسط او بازگو می‌شود) قصه را می‌شنود و قضاوت‌ها و تفاسیر خود را برای اتخاذ یک تصمیم انجام می‌دهد (پلکینگ‌هرن^۳، ۲۰۰۷).

داستان‌ها دارای قدرتی هستند که می‌توانند فرایند آموزش را به دنیایی تخیلی تبدیل کنند محیطی که پر از شخصیت‌های جالب و هیجان‌انگیز است. داستان‌خوانی می‌تواند از مفیدترین تکنیک‌های جذب کودک و نوجوان باشد که فرد را به یادگیری، تخیل مفید، خلاقیت و تفکر انتقادی سوق دهد (ایزاه و ماتیران^۴، ۲۰۱۵). قصه را می‌شود تلقین شفافبخشی دانست که باعث کاهش اضطراب کودک می‌شود، به‌نحوی که کودک با همسان‌پنداری خود با شخصیت‌ها و موقعیت‌های قصه می‌تواند عواطف خود را بهتر بشناسد و همدلی و بااحساس دیگران را بیاموزد (اسکوایرز، لوگو-نیرینی، پینا، بیدور، بیهمان و گیلان^۵، ۲۰۱۴).

درام (۲۰۱۳) در پژوهشی تأثیرات قصه‌گویی را این‌گونه می‌شمارد: داستان‌ها باعث تغییر در عملکرد فرد می‌شوند، مراقبت از شخصیت را بهتر می‌کند و می‌تواند منجر به بهبود خصیصه‌های منفی شود. گوش دادن به قصه‌های طبیعی منجر به درک بیشتر هم‌نوع و همدلی با آنان می‌شود. البته حکایت‌خوانی به سخنرانی صرف ارجحیت دارد چرا که می‌تواند قدرتمندانه باعث رشد تفکر شخص شود و حس انعطاف‌پذیری در شنونده را تقویت کند.

از نگاه دیگر نویسندگان می‌توان به نکات زیر اشاره کرد: با پراهمیت جلوه دادن صفات نیکوی اخلاقی در خلال داستان و قابل‌درک کردن آن برای کودک و خاطر نشان کردن نتایج فعالیت‌های نوع‌دوستانه و تصمیم‌های ناشی از آن (پانک، جرجسکا و زهاریا^۶، ۲۰۱۵) کودک درمی‌یابد که چگونگی انجام یک عمل بیش از رسیدن به یک هدف خاص اهمیت دارد (شو^۷، ۲۰۱۶). قصه‌ها نماینده‌های واقعیت‌های فردی و مشترک هستند. آن‌ها ارزش‌ها و احساسات را انتقال می‌دهند و می‌توانند تفاوت و شباهت‌های تجربیات افراد مختلف را نشان دهند (ایست^۸، ۲۰۱۰).

¹ Theune, Linssen & Alofs

² Koch

³ Polkinghorne

⁴ Izzah & Mutiarain

⁵ Squires, Lugo-Neris, Peña, Bedore, Bohman & Gillam

⁶ Panc, Georgescu & Zaharia

⁷ Shu

⁸ East

قصه‌گویی ابزاری تربیتی، عاطفی، آموزشی و سرگرم‌کننده است که از طریق آن می‌توان خصلت‌های اجتماعی، احساسی، فرهنگی و هوشی را در کودک پرورش داد (گانکاس، ووس، آلمیدا و کارومانو^۱، ۲۰۱۷). از نگاهی دیگر برخی قصه‌ها را انعکاس‌دهنده جذاب اتفاقات می‌دانند. به عقیده آن‌ها قصه‌ها بازخورد افکار، احساسات و قطب‌های اخلاقی مثبت و منفی را در ارتباط با دیگران به گونه‌ای نشان می‌دهند که به راحتی بتوان توسط آن به یک نتیجه دلخواه و مشترک رسید (هاردی^۲، ۲۰۰۷، هانس و لیوسلی^۳، ۲۰۰۸، هیف و هاردی^۴، ۲۰۱۱ و ایست، جکسون، ابرین و پیترز^۵، ۲۰۱۰). اسکاندت^۶ (۲۰۰۳) نیز در این باره تحلیل می‌کند که دانش چیزی است که انسان آن را نمی‌یابد و یا به آن دسترسی ندارد بلکه آن را ایجاد می‌کند؛ و در باب اثرگذاری قصه‌ها می‌توان چنین گفت که دانش از پیش تعریف‌نشده‌ای است که به‌طور مداوم با توجه به تجربه‌های جدید تغییر می‌کند. تأثیر عمده قصه‌ها نیز در تحت‌الشعاع قرار دادن درک مشترک، فرهنگ و زبان است. داستان توانایی دسترسی به پیچیدگی واقعیت‌های فردی و مشترک را به گونه‌ای دارد که روش‌های دیگر آموزشی در پی آن هستند (متیولیتل و فروگت^۷، ۲۰۰۹). کی‌روش^۸ (۲۰۱۶) نیز تأثیر داستان‌گویی را در امر یادگیری زبان دوم مفید می‌داند.

از دیگر اثرات می‌توان به درگیر کردن حس تفکر انتقادی کودک است که موجب کمک به شناخت رابطه بین یک تصمیم و نتیجه آن می‌شود؛ اشاره کرد (آگوستو^۹، ۲۰۱۶). فعال شدن این حس در کودک باعث می‌شود که پیام‌های اخلاقی قصه را بسیار واضح‌تر دریابد (هاتر^{۱۰}، ۲۰۱۷). همانندسازی نیز از دیگر احساساتی است که فعال می‌شود و به واسطه آن کودک با قهرمانان قصه همزادپنداری کرده، خود را به جای آن‌ها می‌گذارد و سعی می‌کند که خود را در آن شرایط تصور کند که بفهمد که اگر جای آن‌ها بود چگونه با مسائل برخورد می‌کرد (برتیتیس و زیاناس^{۱۱}، ۲۰۱۵). لوئیس^{۱۲} (۲۰۰۱) یادگیری تجربی را نوعی از یادگیری می‌داند که بخش‌های مختلف مغز را برای آموزش و یادآوری به کار می‌گیرد. استدلال وی چنین است که خاطراتی که ریشه در تجربه شخصی دارند راحت‌تر بازیابی می‌شوند. بسیاری از انسان‌ها در زندگی روزمره امکان کسب همه تجربه‌های واقعی را ندارند؛ قصه‌ها می‌توانند این کمبود را جبران کنند و آموزش‌های تربیتی را بهبود بخشند (کیلیک و بافی^{۱۳}، ۲۰۱۲).

از این نظر که قصه‌ها موجب رشد تفکر کودک و راه‌یابی به دنیای سحرانگیزی که در جهت‌دهی مثبت به اخلاق و کردار نقش دارند؛ توسط بسیاری از صاحب‌نظران مورد بحث قرار گرفته است. آن‌ها به اتفاق به این نتیجه رسیده‌اند که قصه و قصه‌گویی از مهم‌ترین

¹ Gonçalves, Voos, Almeida & Caromano

² Hardy

³ Haines & Livesley

⁴ Haigh & Hardy

⁵ East, Jackson, O'Brien & Peters

⁶ Schwandt

⁷ Matthew Little & Froggett

⁸ Kirsch

⁹ Agosto

¹⁰ Hutter

¹¹ Bratitisis & Ziannas

¹² Luwisch

¹³ Killik & Boffy

ابزارهایی است که می‌توانند تخیل و تفکر کودک را پرورش دهد و او را با محیط اطراف آشنا کند. در واقع آن‌ها داستان را همانند پلی بین کودک و جهان اطرافش به گونه‌ای به شمار می‌آورند که رویدادهایش باعث می‌شود که کودک با شنیدن آن مشکل خود را نیز بیابد و برای حل آن تلاش کند (علی‌اکبری، علی‌پور و درنجفی‌شیرازی، ۱۳۹۳).

ازجمله فایده‌های دیگر می‌توان موارد زیر را بیان کرد:

- قصه‌گویی می‌توان به ممارست کودکان در مهارت‌هایی همچون: گوش دادن، تجسم، تصور، خیال‌پردازی اشاره کرد (روشن، ۱۳۹۶).
- وسیله‌ای برای آموزش، شناخت، پیشگیری و حل مشکلات کودکان است و استفاده از آن در کلاس‌های آموزشی و اتاق‌های بازی بسیار مفید است (جعفری‌مفردطاهری، ۱۳۸۷).
- آلیسون^۲ (۲۰۰۷) در کتاب خود با عنوان "قصه‌گویی در کلاس" فواید آن را چنین برمی‌شمارد:
  - قصه‌گویی به پیشرفت زبان کمک می‌کند. کودکان نیاز دارند در معرض یادگیری زبان قرار داده شوند تا کاملاً آن را بفهمند؛ بنابراین این امر تأثیر سودمندی بر مهارت‌های خواندن می‌تواند داشته باشد و مفاهیم بیان‌شده در آن این توانایی را دارند که معانی و احساسات را با کلمات مرتبط و به هم گره بزنند (این امر می‌تواند هم در یادگیری بهتر زبان مادری صدق کند و هم زبان بیگانه).
  - قصه‌گویی واسطه بیان تجربیات مشترک می‌باشد؛ این امر کمک می‌کند تا کودکان باشخصیت‌های اصلی داستان همدلی کنند؛ در شادی‌هایشان شاد و برای بداقبالی‌هایشان غمگین شوند.
  - قصه‌گویی در افزایش مهارت‌های گوش دادن و صحبت کردن نقش دارد و به کودکان اهمیت گوش دادن و چگونگی تبادل نظر با دیگران را خواهد آموخت. آن‌ها خزانه لغاتشان را و این که چه زمان و کجا از عبارات بهتری استفاده کنند به وسیله آن پرورش می‌دهند.
  - قصه‌گویی تصورات را گسترش می‌دهد و کودک را تشویق می‌کند تا در دنیای خیال خود غوطه بخورد که این امر تأثیر مثبتی بر سلامت روانی آن‌ها دارد و باعث می‌شود بهتر بر مسائل روزانه زندگی فائق آیند.
  - قصه‌گویی علاوه بر سرگرم‌کنندگی، دارای خاصیت مهم هیجان‌ساز است که این امر بخش مهمی از یادگیری به شمار می‌رود. اگر کودکان در هنگام آموزش سرگرمی هم داشته باشند، برای یادگیری هم برانگیخته می‌شوند.
  - قصه‌گویی کمک می‌کند که کودکان ارزش فرهنگ‌های مختلف را بفهمند و برای کمک به بالا بردن فرهنگ سرزمین خود میراث فرهنگی شخصی خود را بررسی و ارزش‌گذاری کنند.
  - قصه‌گویی راهی طبیعی برای آشنا کردن کودکان با دنیای اعجاب‌انگیز کتاب‌ها و خواندن است.
  - قصه‌ها کمک می‌کنند تا کودکان لحظات طلایی را با بزرگ‌ترها یا در کنار همسالان خود بگذرانند و همچنین موجب

¹ Rowshan

² Alison

- می‌شوند که باتجربه‌ها، احساس‌ها، عواطف و شیوه‌های نگرش بزرگ‌ترها آشنا شوند.
- قصه‌ها قدرت تمرکز و دقت کودکان را افزایش می‌دهند. آن‌ها بر اثر شنیدن این توانایی را به دست می‌آورند که تا بتوانند شنیدن فعال را تجربه کنند. آن‌ها حتی برای این‌که بتوانند ماجرا را دنبال کنند ضروری است که دقت و تمرکز لازم را برای خوب شنیدن تمرین کنند. قصه‌ها می‌توانند به کودکان یاد بدهند که چگونه روی کاری تمرکز داشته باشند و آن را به صورت موفقیت‌آمیز پیش ببرند.
- شاه‌حسینی‌نیا، هرمزی و فرح‌بخش (۱۳۹۴) نیز در این باره خاطرنشان کردند که: قصه‌ها ارزش‌ها و پیام‌ها را به نحو خاصی به مخاطب انتقال می‌دهند که جذاب‌تر و دلنشین‌تر است. قصه‌ها به کودکان کمک می‌کنند تا وقایع را و رای آن چیزی که در لحظه تجربه می‌کنند، تفسیر و درک کنند.
- رحمان‌دوست (۱۳۸۱) هم درباب تأثیرات آن تبیین می‌کند که در هر قصه ماجرای پیگیری می‌شود که نقاط مجهولی دارد و می‌تواند حس کنجکاوی کودکان را برانگیزاند. پشت‌سرهم بودن و پیوستگی منطقی صحنه‌های قصه کودک را سرگرم می‌کند و به ذهن او نظم می‌دهد. کودک به کمک قوه‌ی تخیل، خود را جایگزین یکی از شخصیت‌های قصه می‌کند و بدین ترتیب شادمانی و لذت را نصیب خود می‌کند. با خواندن قصه و بازگویی آن نیروی تکلم کودک رشد می‌کند و گنجینه لغات و اطلاعات وی غنی‌تر می‌شود. کودک از طریق قصه‌های مناسب با مشکلات و مسائل زندگی آشنا می‌شود و مهارت‌های اجتماعی بیشتری به دست می‌آورد. قصه‌گویی فاصله قدرت خواندن و قدرت درک کردن را در کودک پر می‌کند؛ به عبارت دیگر آن دسته از کودکانی که در دوره پیش‌دبستانی به قصه‌ها گوش داده‌اند و با صداها، کلمه‌ها و معانی آن‌ها به صورت شنیداری آشنا شده‌اند؛ در سنین مدرسه و با برخورد با شکل نوشتاری کلمات، معنی آن را بهتر و سریع‌تر درک می‌کنند.

درواقع اثرگذاری و درمان توسط کتاب به گونه‌ای است که باعث می‌شود که شخص با بحث و گفت‌وگو درباره آنچه از کتاب فهمیده و همچنین بیان نتیجه خود از آن، به احساسات خود بیشتر پی ببرد و این شناسایی، تشخیص و درگیری عاطفی با قهرمانان قصه مقدمه‌ای بر تخلیه هیجانی فرد و احساسات محدودشده و در بند خود است که فرد را قادر به درک بهتر و بصیرت تازه‌ای نسبت به مشکل خود می‌کند. در این روند، فرد غالباً پیش از تجزیه و تحلیل داستان از عواملی که رفتار و احساساتش را تعیین، آشکار و یا حتی پنهان می‌کند ناآگاه بوده است؛ که پس از آن با حسی شیرین و توأم باعلاقه به درکی بهتر از خود و آنچه می‌خواهد باشد و انجام دهد؛ می‌رسد.

کتابداران الهام‌بخش

از آنجاکه کتابداران و اطلاع‌رسانان به عنوان واسطه‌ای در وادی بین کودک و کتاب قرار دارند و بر منابع متناسب با سن و سال کودک دسترسی و تسلط کافی دارند، می‌توانند شناخت و فهم کودک را افزایش دهند بلکه زمینه‌ساز تغییر برخی رفتارهای نکوهیده، ارتقای احساس نیک و همچنین یافتن راه‌هایی برای برخورد مناسب کودکان با مشکلات و خطرات شوند. آن‌ها می‌توانند از طریق شناخت خود با گونه‌های متفاوت: حکایت، قصه، سرگذشت‌نامه، رمان و حتی شعر به طور غیرمستقیم به راهنمایی کودک بپردازند و در

نتیجه‌گیری وی در انجام برخی فعالیت‌ها نقش آگاه‌کننده داشته باشند.

البته نقش کتابداران هرچند در پژوهشی از طهماسبی‌آشتیانی، آدام و تاجداران (۱۳۹۳) بیشتر از نوع تکاملی آمده؛ که بر جنبه پیشگیرانه در تأثیرگذاری تأکید دارد و هدف آن رشد و تکامل فرد به‌ویژه هنگامی که مشکل خاصی برایش پیش نیامده، بیان شده؛ ولیکن روانشناسان بسیاری کماینکه اثرگذاری به این شیوه را تصریح کرده‌اند بلکه پا را هم فراتر نهاده‌اند و در درمان شماری از ناهنجاری‌های رفتاری و اخلاقی از آن بهره جسته‌اند که خواه توسط کتابداران انجام شود، خواه نه؛ که البته این امر که اگر روان‌شناس و کتابدار، با همکاری یکدیگر این فعالیت را به انجام برسانند پایان موفقیت‌آمیزتر دارد را نباید از نظر دور داشت.

در این رابطه مبرهن است که متخصصان علم اطلاعات و دانش‌شناسی به‌عنوان افرادی که به التزام حرفه و تخصص خود با گستره وسیعی از انواع کتاب سروکار دارند و همچنین به سبب تعامل پیوسته با افراد مختلف در محیط کتابخانه و بیرون از آن، می‌توانند با ایجاد ارتباط با کاربران و افراد مراجعه‌کننده نقش برجسته و متفاوتی در امر کتاب‌درمانی داشته باشند (ریاحی‌نیا و عظیمی، ۱۳۹۱). آن‌ها به‌واسطه شغل خود که زمینه‌آشنایی بسیاری نسبت به دیگر افراد، چه در حوزه کودک به‌واسطه برخوردها و مرادده مکرر با آن‌ها و چه در حوزه‌آشنایی با فن قصه‌گویی که به دلیل برگزاری کارگاه‌ها و دوره‌های آموزشی مخصوص داشته‌اند؛ می‌توانند در صورت آگاهی از اهمیت و اثرات زمینه‌ای که در کودک به‌واسطه قصه‌ها پدید می‌آورند، نقش بسیار مهمی را ایفا کنند.

بخش کودک کتابخانه‌های عمومی همواره باید پذیرای کودکانی باشد که علاقه‌مندی به مطالعه‌ی کتاب را در لوای شنیدن قصه از زبان راوی ماهر و به‌منزله تجربه‌ای شیرین بیابند که سبب ترغیب آنان به جستجوی منابع دیگر شود؛ که این می‌تواند به‌طورقطع همان رسالت مهم ترویج فرهنگ مطالعه در بین این اقشار کم سن به‌عنوان فعالیتی بنیادین باشد که به بهترین وجه ارائه می‌شود. "در جلسات قصه‌گویی کتابداران ضمن آشنا کردن کودک با کتاب‌های متنوع و کاربردی اقدام به انجام فعالیتی می‌کنند که نتیجه آن تربیت نسلی علاقه‌مند به یادگیری است" (بختیاری، ۱۳۹۰). تحقق این هدف اساسی در گرو انجام فعالیت‌هایی است که با نهادینه کردن علاقه به مطالعه در کودکان، استمرار رفتار مطالعه را در نسل‌های بعد تضمین می‌کند. حضور یافتن در محیطی پر از کتاب، از ابتدای طفولیت، این فرصت را فراهم می‌کند که جوانان نسل آینده، مراجعه به کتابخانه را جزو عادات روزمره زندگی و نیز فعالیت‌های دائمی در برنامه‌ریزی‌های خود جای دهند (حریری و پاگردکار، ۱۳۹۵).

بحث و نتیجه‌گیری

با در نظر گرفتن یافته‌های پژوهش می‌توان به این نتیجه رسید که قصه‌گویی می‌تواند از طریق همانندسازی و الگوپذیری به‌عنوان ابزاری متناسب و تأثیرگذار بر بهبود روحیات و رفتار کودکان محسوب شود که باید از ابتدای کودکی و به‌عنوان یکی از روش‌های آموزش غیرمستقیم از آن بهره گرفت. آموزش مهارت‌های گوناگون به کودکان با ارائه الگوی یادگیری، رایج‌ترین روش پرورش غیرمستقیم مهارت‌های اجتماعی می‌باشد؛ ایجاد الگویی از رفتار اجتماعی به‌عنوان عامل مؤثر در فرایند آموزش کودکان در حیطه‌های گوناگون بسیار مورد استفاده قرار گرفته است. بر اساس نظریه بندورا^۱ (۱۹۹۲) کودک می‌تواند از طریق جانشینی با قهرمان داستان

¹ Bandura

هماندسازی کرده و پیامدهای رفتار خاصی را مورد تجزیه و تحلیل قرار دهد، سپس آن را الگوبرداری کرده و به کار ببرد (آمبروسینی^۱، ۲۰۰۰). اگرچه ممکن است روش‌های سنجش اثرگذاری قصه‌ها با هم متفاوت باشند ولی جمعاً به این نکته اشاره دارند که: کتاب‌ها (به‌خصوص قصه) می‌توانند به‌عنوان وسیله‌ای مؤثر در جهت‌دهی اخلاق و منش کودک در زمینه‌های مختلف به کار روند. کودکان در این جلسات مجال می‌یابند که به‌واسطه شخصیت‌های داستانی با واکنش‌های مثبت و جدیدی آشنا شوند همچنین گروهی بودن این جلسات موجب می‌شود که کودک بتواند فرصتی برای سهیم شدن در تجربه‌های یکدیگر، آموختن از هم و کسب بینش نسبت به رفتار خود را فراهم کند (شمندی و ترلیوآس^۲، ۱۹۹۵).

لذا با توجه به موارد بیان‌شده و لزوم به‌کارگیری کلیه توان و انرژی نهاد کتابخانه‌های عمومی برای گسترش هرچه بیشتر فرهنگ کتاب‌خوانی در بین مراجعه‌کنندگان خردسال و همچنین فراهم‌سازی زمینه آموزشی و تربیتی در خلال برنامه‌های کتابخانه‌ها، اهمیت بیش‌ازپیش اهمیت می‌یابد؛ از این رو گردآوری امکانات و فرصت‌های متنوع و مناسب آموزشی جذاب در جهت علاقه‌مندی کودکان به حضور در محیط کتابخانه در واقع نوعی سرمایه‌گذاری پرمفعت به حساب می‌آید که در شکل‌گیری آینده کتابخانه‌های عمومی و نهادهای مربوط امری بسیار مهم به شمار می‌رود.

این پژوهش در رابطه با این‌که قصه‌ها می‌توانند موجب اثرگذاری در حیطه‌های مختلفی از جمله: یادگیری مهارت‌های اجتماعی (ابارشی و تیموری، ۱۳۹۲)، هوش اخلاقی (علی اکبری، علی‌پور و درنجفی شیرازی، ۱۳۹۳)، اضطراب (عبادی‌نژاد، برزگری اسفدن، می‌رسیدی، ۱۳۹۸)، کاهش پرخاشگری (پریخ و ناصری، ۱۳۹۰)، مفاهیم اخلاق، هوش اخلاقی و هوش هیجانی (اسماعیل‌بیگی، بهجتی اردکانی، رضاپور میر صالح و نیازی، ۱۳۹۶)، بهبود حالت‌های خلقی و رفتارهای یادگیری (رضاپور میر صالح و شاهدی، ۱۳۹۶)، خلاقیت (رادبخش، محمدی‌فر و کیان ارثی، ۱۳۹۲)، انگیزش به مطالعه (یحیی‌زاده و حسین‌خانزاده، ۱۳۹۴)، کمروبی، افسردگی و عزت‌نفس (لویمی و صفرزاده، ۱۳۹۵)، هوش اجتماعی (داداش‌زاده و پیرخانی، ۱۳۹۴)، کاهش اختلالات رفتاری (یاوندحسینی، فرح‌بخش و شفیع‌آبادی، ۱۳۹۳)، بخشودگی بین فردی (قدم‌پور، کلانتر و حیدریانی، ۱۳۹۷) و پیشرفت تحصیلی (شاه‌آبادی، احقر و بهشتی، ۱۳۹۶)، شوند در بین پژوهش‌های داخلی و با یادگیری، تخیل مفید، خلاقیت و تفکر انتقادی (ایزه و ماتیران، ۲۰۱۵)، شناسایی عواطف خود و دیگران و همدلی با آنان (اسکواپرز و دیگران، ۲۰۱۴)، تغییر عملکرد و بهبود خصیصه‌های منفی (درام، ۲۰۱۳)، افزایش فعالیت‌های نوع‌دوستانه (پانک، جرجسکا و زهاریا، ۲۰۱۵)، منجر به ایجاد تجربه‌های جدید (اسکاندت، ۲۰۰۳)، توانایی دسترسی به پیچیدگی‌های واقعیت‌های فردی و مشترک (متیولیتل و فروگت، ۲۰۰۹)، یادگیری زبان دوم (کی روش، ۲۰۱۶)، افزایش فهم و شناخت و همچنین تصمیم‌گیری بهتر (آگوستو، ۲۰۱۶ و هاتر، ۲۰۱۷)، بهبود آموزش‌های تربیتی (کیلیک و بافی، ۲۰۱۲)، ممارست در مهارت‌های گوش‌دادن، تجسم، تصور و خیال‌پردازی (روشن، ۱۳۹۶) و شناخت فرهنگ‌ها و همچنین ایجاد علاقه به مطالعه (آلیسون، ۲۰۰۷) در بین پژوهش‌های خارجی همسو است. در این میان گرچه پژوهشگران بسیاری در زمینه سنجش اثرگذاری کتاب‌ها، علی‌الخصوص قصه‌ها کار کرده‌اند ولی به‌طور حتم نقش بزرگی که کتابداران در این عرصه می‌توانند ایفا کنند

¹ Ambrosini

² Chimienti & Trilivas

نادیده گرفته شده است و اکثر آن‌ها کتاب‌درمانی را به‌عنوان روشی آموزشی و تربیتی در راستای کمک به اهداف مدارس، مهدکودک‌ها و مراکز درمانی دانسته‌اند و تعداد اندکی (از جمله: طهماسبی آشتیانی، آبام و تاجداران، ۱۳۹۳ و حریری و پاگردکار، ۱۳۹۵) این نکته را در پژوهش‌های خود مدنظر داشته‌اند. همین پرننگ نبودن و عدم اهمیت و توجه به رفع آن توسط بسیاری می‌تواند ضربه مهلکی به برآوردن اهداف و آرمان‌های والای نهاد کتابخانه عمومی شود؛ چراکه زمان علاقه‌مند کردن به مطالعه و ترویج فرهنگ مطالعه افراد با توجه به ارزشی که دارد اهمیت بسیاری دارد و کودک بتواند از آن به‌عنوان الگویی در جهت‌گیری‌ها در انجام کارها و احساس و رفتار فرد شود.

با توجه به رشد فزاینده انواع بازی‌های کامپیوتری و موبایلی با موضوعات خشن و هیجان‌انگیز، همچنین شبکه‌های اجتماعی با فضایی جذاب و نیز دسترسی سریع و راحت به این ابزارها که باعث کمتر شدن سرانه مطالعه و به‌طبع کاهش اثرات آموزشی و پرورشی کتاب‌ها شده است؛ لزوم بیشتر شدن فعالیت‌های جذاب برای کودکان را می‌نمایاند به‌طوری‌که کودک بخواهد با میل و اراده خود پا به این مکان‌ها بگذارد و برای مطالعه کردن خود، اشتیاق داشته باشد. یکی از مراکز مهم در این امر کتابخانه‌ها و کانون‌های پرورش فکری هستند که با توجه به آشنایی کتابداران با منابع و کتاب‌های کودک نقش پراهمیتش را بیش‌ازپیش در مکان‌های این‌چنینی جلوه‌گر می‌سازد و به‌هیچ‌عنوان نباید از این وظیفه مهم که یکی از آرمان‌های والای کتابخانه‌های عمومی است؛ غافل شد. چهارچوب قصه‌گزینه منحصر به فردی است که باید در امر آموزش از آن بهره بسیار برد؛ هنگامی که آموزش در خلال قصه مطرح می‌شود نسبت به زمانی که به‌طور مستقیم ارائه می‌شود احتمال به‌کارگیری و تعمیم آن‌ها توسط کودک در زمینه‌های مشابه نیز افزایش می‌یابد (یحیی‌محمودی، صالحی، ناصح و تیزدست، ۱۳۹۲ به نقل از هفتر^۱، ۲۰۰۳).

پیشنهاد‌های پژوهش

آنچه در این پژوهش بیان شد، تلاشی برای نشان دادن اثرات کتب قصه بود که می‌تواند در عصر ارتباطات اینترنتی به نحو مطلوبی، ضمن برآورده کردن اهداف آموزشی، در ایجاد علاقه به مطالعه هم بسیار کارا باشد و نباید از آن چشم پوشید. در راستای نتایج حاصل شده، می‌توان پیشنهاد‌های زیر را ارائه نمود.

- کتاب‌های داستانی مختلف به تفکیک موضوعی، در زمینه‌های آموزشی و تربیتی متفاوت در اختیار کتابخانه‌ها و مراکز آموزشی قرار گیرد.
- طول مدت جلسات قصه‌گویی یا قصه‌خوانی با توجه به رده سنی کودک باشد که وی را کسل و گریزان نکند.
- مدنظر قرار دادن اهمیت نقش آموزشی کتاب‌های کودک توسط ناشران و فعالیت و انتشار آن‌ها در این راستا، سبب تسهیل دسترسی به این منابع می‌شود که می‌تواند بسیار کمک‌کننده باشد.
- با توجه به اهمیت نقش کتابداران به‌عنوان نقش واسطه‌ای بین کتاب و کودک، لذا برگزاری جلسات آموزشی مهارت‌های این زمینه و اشتراک‌گذاری دانش و آگاهی‌های یکدیگر و همچنین با والدین بسیار راهگشاست.

¹ Heffner

- برگزاری دوره‌ای و مداوم کارگاه‌های کتاب‌درمانی توسط نهاد کتابخانه‌های عمومی جهت آموزش پرسنل و کارکنان و نیز یادآوری اهمیت و پیگیری برگزاری این جلسات توسط نهاد کتابخانه‌های عمومی، گامی مثبت در این زمینه است.

منابع

- ابارشی، ربابه؛ تیموری، سعید (۱۳۹۲). تأثیر قصه‌گویی همراه با ایفای نقش بر یادگیری مهارت‌های اجتماعی کودکان ناتوان ذهنی آموزش پذیر. *پژوهشنامه تربیتی*، ۳۱، ۳۷-۵۳.
- اسماعیل‌بیگی، منیره، بهجتی اردکانی، فاطمه، رضاپورمیرصالح، یاسر، نیازی، شهریار (۱۳۹۶). اثربخشی آموزش مفاهیم اخلاق در خانواده به شیوه قصه‌گویی بر اساس قصه‌های دینی و قرآنی بر هوش اخلاقی و هوش هیجانی دختران نوجوان. *فصلنامه فرهنگی و تربیتی زنان و خانواده*، ۴۲(۱۲)، ۷-۲۲.
- اصغری، فرهاد، اخوان، محمد، قاسمی‌جونبه، رضا (۱۳۹۷). تأثیر روش قصه‌گویی بر مهارت‌های اجتماعی کودکان مبتلا به نشانگان داون. *فصلنامه سلامت روان*، ۳(۵)، ۱-۱۱.
- انوشه، حسن (۱۳۷۵). *دانشنامه ادب فارسی*. جلد دوم. تهران: دانشنامه، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی: سازمان چاپ و انتشارات.
- بابایی‌حسن‌سرا، محدثه و قلندری، محمدمهدی (۱۳۹۷). تأثیر قصه‌گویی بر گرایش منفی نسبت به والدین و پرخاشگری کودکان. *رویش روان‌شناسی*، ۳(۷)، ۵۳-۷۸.
- بختیاری، فاطمه، (۱۳۹۱). کتابخانه مهدکودک. ویراسته حمید محسنی. تهران: کتابدار.
- پریخ، مهری و ناصری، زهرا (۱۳۹۰). بررسی میزان تأثیر برنامه‌های کتاب‌درمانی بر کاهش پرخاشگری کودکان. *مطالعات ادبیات کودک دانشگاه شیراز*، ۲(۱)، ۳۳-۵۹.
- پشت‌دار، علی محمد (۱۳۷۶). *قصه‌گویی و نمایش خلاق*. تهران: دانشگاه پیام نور.
- جعفری‌مفردطاهری، محمدمهدی (۱۳۸۷). بررسی تأثیر قصه‌گویی بر آموزش مهارت‌های اجتماعی کودکان ۶ ساله شهر کاشان. پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشگاه علامه طباطبایی، دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی.
- جنگی قوجه‌بیگلو، شهلا؛ شیرآبادی، علی‌اصغر؛ جانی، ستاره؛ پوراسمعیلی، اصغر (۱۳۹۴). اثربخشی هنردرمانی بر پایه نقاشی درمانی در کاهش اضطراب کودکان دچار لکت زبانی. *مجله دانشگاه علوم پزشکی ایلام*، ۲(۲۳)، ۵۳-۶۰.
- چمبرز، دیویی (۱۳۸۵). *قصه‌گویی و نمایش خلاق*. ترجمه ثریا قول‌ایاغ. چاپ هفتم. تهران: مرکز نشر دانشگاهی.
- حریری، نجلا؛ پاگردکار، یاسمن (۱۳۹۵). تأثیر قصه‌گویی در کتابخانه‌های عمومی بر افزایش خلاقیت کودکان پیش‌دبستانی: یک پژوهش تجربی. *تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه عمومی*، ۲۲(۲)، ۱۹۵-۲۱۲.
- حنیف، محمد، (۱۳۸۲). *تعریف قصه‌گویی*. کتاب ماه کودک و نوجوان، ۷۵، ۱۰۴-۱۰۶.
- خانجانی، علی، (۱۳۹۰). *هنر قصه‌گویی*. چاپ اول. تهران: کانون چاپ.
- خانی، نرگس و کوکی، مرتضی (۱۳۹۳). *بلاخره افسانه چیست؟ مطالعات کتابداری و علم اطلاعات*: ۶: (۲): ۳۷-۵۲.
- خلیلی‌مقدم، تهمنه، حسنی، حسین، رحیمی، زینب (۱۳۹۷). بررسی تأثیر هنردرمانی بر پرخاشگری نوجوانان سوادآموز مؤسسه آموزشی امیدی دوباره شهرستان لردگان. *مطالعات روان‌شناسی و علوم تربیتی*، ۳(۳)، ۱۱۴-۱۱۸.
- خیرخواه، سعید (۱۳۸۸). بررسی سه نوع ادبی قصه، حکایت و داستان. *مجله زبان و ادبیات فارسی*، ۱۷، ۱۲۱-۱۳۸.

- داداش‌زاده، سپیده و پیرخانفی، علیرضا (۱۳۹۴). بررسی استفاده از روش‌های قصه‌گویی بر افزایش هوش اجتماعی دانش‌آموزان دختر مقطع چهارم و پنجم ابتدایی در سال ۹۰-۹۱. *آموزش و ارزیابی*، ۲۹(۸)، ۲۱-۲۹.
- رادبخش، ناهید؛ محمدی‌فر، محمدعلی؛ کیان‌ارثی، فرحناز (۱۳۹۲). اثربخشی بازی و قصه‌گویی بر افزایش خلاقیت کودکان. *ابتکار و خلاقیت در علوم انسانی*، ۲(۴)، ۱۷۷-۱۹۵.
- رحمان‌دوست، مصطفی (۱۳۸۱). *قصه‌گویی: اهمیت و راه و رسم آن*. چاپ چهارم. تهران: رشد.
- رضاپورمیرصالح، یاسر و شاهدی، سمیه (۱۳۹۶). اثربخشی آموزش هوش اخلاقی به شیوه قصه‌گویی بر بهبود حالت‌های خلقی و رفتارهای یادگیری دانش‌آموزان دختر دوره ابتدایی. *فصلنامه روان‌شناسی کاربردی*، ۱۱(۱۷۵)، ۲-۱۹۴.
- روشن، آرتور (۱۳۹۶). *قصه‌گویی: چگونه از داستان برای کمک به کودکان در رفع مشکلات بهره ببریم*. مترجم بهزاد یزدانی، مزگان عبادی. چاپ چهارم. تهران: جوانه رشد.
- ریاحی‌نیا، نصرت و عظیمی، علی (۱۳۹۱). *مبانی، نظریه‌ها و کاربرد کتاب‌درمانی*. تهران: چاپار.
- زیبس، جک، (۱۳۹۶). *هنر قصه‌گویی خلاق*. مترجم مینو پرنیانی. چاپ سوم. تهران: جیحون.
- شاه‌آبادی، محمدرضا؛ احقر، قدسی؛ بهشتی، سعید (۱۳۹۶). تأثیر قصه‌های قرآنی بر پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان. *مطالعات آموزشی و آموزشگاهی*، ۳(۳): ۹، ۱۱۳-۱۲۵.
- شاه‌حسینی‌نیا، علیرضا؛ کلانترهرمزی، آتوسا و فرح‌بخش، کیومرث (۱۳۹۴). تأثیر آموزش همدلی از طریق قصه‌گویی بر کاهش نشانه‌های اختلال نافرمانی مقابله‌ای کودکان. *پژوهش‌های مشاوره*، ۱۴(۵۶)، ۶۸-۸۸.
- شریفی، محمد (۱۳۸۷). *فرهنگ ادبیات فارسی*. تهران: فرهنگ نشر نو، معین.
- شریفی‌درآمدی، پرویز؛ فتح‌آبادی، روح‌الله؛ بختیاروند، مرتضی؛ احمدی، احمد (۱۳۹۸). اثربخشی بازی‌درمانی با استفاده از شن بر رفتارهای چالشی و اضطراب کودکان مبتلا به اختلال اوتیسم با عملکرد بالا. *مجله توانمندسازی کودکان استثنایی*، ۱(۱۰)، ۱-۱۴.
- شعبی، فاطمه (۱۳۹۲). *کتاب‌درمانی*. نشر الکترونیکی کتاب سبز.
- شیخ‌احمدی، فهیمه (۱۳۹۴). *بررسی تأثیر قصه‌گویی مبتنی بر همدلی بر مهارت‌های اجتماعی*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشگاه علامه طباطبایی، دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی.
- صبوری، خیرقدم؛ عباسی، عفت؛ گرامی‌پور، مسعود (۱۳۹۴). تأثیر نمایش خلاق بر رشد مهارت‌های حل مسئله دختران پیش‌دبستانی استان تهران. *مطالعات پیش‌دبستانی*، ۱(۱)، ۵۵-۸۱.
- طهماسبی‌آشتیانی، سمیرا؛ آلام، زویا؛ تاجداران، منصور (۱۳۹۳). تأثیر کتاب‌درمانی بر مهارت‌های اجتماعی کودکان دختر و پسر ۷-۱۲ سال عضو فعال کتابخانه کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان شهر تهران. *کتابداری و اطلاع‌رسانی*، ۳(۱۷)، ۱۳۵-۱۵۴.
- عبادی‌نژاد، زهرا؛ برزگری‌اسفند، زهره؛ می‌رسیدی، سیدحسام‌الدین (۱۳۹۸). اثربخشی قصه‌گویی به شیوه بحث گروهی بر اضطراب عمومی کودکان پیش‌دبستانی. *پرستاری کودکان*، ۳(۵)، ۶۹-۷۳.
- علی‌اکبری، مهناز، علی‌پور، احمد، درنجفی‌شیرازی، مهناز (۱۳۹۳). اثربخشی قصه‌گویی بر مؤلفه‌های هوش اخلاقی کودکان دختر پیش‌دبستانی در شهر اصفهان. *شناخت اجتماعی*، ۲(۳)، ۳۳-۴۳.
- قدم‌پور، عزت‌اله؛ کلانتر، جهانگیر؛ حیدریانی، لیلا (۱۳۹۷). تأثیر آموزش هوش اخلاقی به شیوه قصه‌گویی بر بخشودگی بین فردی

- دانش‌آموزان. فصلنامه پژوهش در نظام‌های آموزشی، ۴۱(۱۲)، ۷۳-۸۹.
- کهریزه، مهناز؛ رضاییان فرجی، حمید؛ زندی‌پور، طیبه (۱۳۹۷). تأثیر قصه‌گویی بر هوش اخلاقی و مؤلفه‌های آن در دانش‌آموزان دختر کلاس اول ابتدایی. فصلنامه سلامت روان کودک، ۲(۵)، ۷۲-۸۳.
  - گشول، مجتبی؛ کرمی، بختیار؛ خوش‌کلام، ارکان (۱۳۹۳). اثربخشی موسیقی‌درمانی بر رفتارهای کلیشه‌ای، رفتارهای آسیب‌به‌خود و رفتارهای پرخاشگرانه کودکان اتیستیک. *روانشناسی افراد استثنايي*، شماره ۱۵، ۱۰۸-۱۲۴.
  - لویمی، فاطمه و صفرزاده، سحر (۱۳۹۵). اثربخشی قصه‌درمانی بر کمرویی، افسردگی و عزت‌نفس کودکان پیش‌دبستانی شهرستان اهواز. *پژوهش‌های روان‌شناسی بالینی و مشاوره*، ۲(۶)، ۳۲-۴۷.
  - همتی، اسماعیل (۱۳۸۹). *تمرین خلاقیت: تجربه‌هایی در روش‌های رشد ذهن کودکان و نوجوانان*. تهران: قطره.
  - یاوندحسینی، اصغر؛ فرحبخش، کیومرث؛ شفیع‌آبادی، عبدالله (۱۳۹۳). بررسی اثربخشی درمان شناختی-رفتاری و قصه‌درمانی بر کاهش اختلالات رفتاری نوجوانان. *پژوهش‌های روان‌شناسی بالینی و مشاوره*، ۱(۴)، ۷۱-۹۴.
  - یحیی‌محمودی، ندا؛ صالحی، سیروس؛ ناصح، اشکان؛ تیزدست، طاهر؛ صالحی، سیروس (۱۳۹۲). اثربخشی آموزش گروهی مهارت‌های اجتماعی مبتنی بر قصه‌گویی بر مشکلات رفتاری برونی‌سازی شده کودکان. *روانشناسی تحولی: روان‌شناسان ایرانی*، ۳(۹)، ۲۴۹-۲۵۷.

- Agosto, D.E. (2016). Why storytelling matters: unveiling the literacy benefits of storytelling. *Child Libr*, 14 (2), 21-26.
- Alison, D. (2007). *Storytelling in classroom*. Enhancing traditional oral skills for teachers and pupils SAGE publications ltd.
- Ambrosini, P. J. (2000). *Historical development*. Newburgpark, CA: Slage.
- Attari, A. (2015). Proceedings of educational teachings for children and adolescents. *Nahavand: Shaher ma*, 15-45. [Persian].
- Bandura, A. (1992). *Human agency in social cognitive theory*. NewYork: W.H. Freeman.
- Bratitsis, T., Ziannas, P. (2015). From early childhood to special education: interactive digital storytelling as a coaching approach for fostering social empathy. *Procedia Comput Sci*, 67, 231-240.
- Chimienti, G., & Trilivas, S. (1995). Cognitive and behavioral effects of social skills training on Greek and Lebanese elementary-school children. *International Journal of Mental Health*, 23(4), 53-68.
- Drumm, M. (2013). The role of personal storytelling in practice. *IRISS*, 1-16.
- East, L., Jackson, D., O'Brien, L., Peters, K. (2010). Storytelling: an approach that can help to develop resilience. *Nurse Researcher*, 17 (3), 17-25.
- Fairbairn, G. J. (2002). Ethics empathy and storytelling in professional development. *Learning in health and social car*, (1)1, 22-32.
- Gonçalves, L.L., Voos, M.C., de Almeida, MHM., Caromano, FA. (2017). Massage and storytelling reduce aggression and improve academic performance in children attending elementary school. *Occup Ther Int, Article ID*, 5087145.
- Haigh, C., Hardy, P. (2011). Tell me a story - a conceptual exploration of storytelling in healthcare education. *Nurse Education Today*, 31, 408-411.
- Haines, C., Livesley, J. (2008). Telling tales: using storytelling to explore and model critical reflective practice in integrated children's services, *Learning in Health and Social Care*, 7 (4), 227-234.
- Hardy, P. (2007). Aninvestigation into the application of the Patient Voices digital stories in

healthcare education: quality of learning, policy impact and practice-based value, Belfast: University of Ulster

- Hutter, Y. (2017). Ethics and aesthetics in jonaslüscher's barbarian spring. *Primerjalna Knjizevnost*, 40 (2), 149-163.
- Izzah, L., Mutiarain, R. (2015). The power of storytelling in teaching English to young learners. *1st international seminar childhood care and education at Muhammadiyah University of prof. Dr. Homka*.
- Jia, F., Krettenauer, T. (2017). Recognizing moral identity as a cultural construct. *Front Psychol*, 8, 412.
- Killick, S., Boffey, M. (2012). Building relationships through storytelling. England: *The Fostering Network Wales*, 12-48.
- Kirkpatrick, M.K., Ford, S., Costelloe, B.P. (1997). Storytelling: an approach to client-centred care, *Nurse Educator*, 22 (2), 38-40.
- Kirsch, C. (2016). Using storytelling to teach vocabulary in language lessons: does it work? *The Language Learning Journal*, DOI:10.1080/09571736.2012.733404. To link to this article: <http://dx.doi.org/10.1080/09571736.2012.733404>
- Koch, T. (1998). Storytelling: is it really research? Methodological issues in nursing research. *Journal of Advanced Nursing*, 28 (6), 1182-1190.
- Luwisch, F.E. (2001). Understanding what goes on in the heart and the mind: learning about diversity and co-existence storytelling. *Teaching and Teacher Education*, 17, 133-146
- Matthew Little, R., Frogget, L. (2009). Making meaning in muddy waters: Representing complexity through community based storytelling. *community development journal*, 44 (4), 1-10.
- Panc, I., Georgescu, A., Zaharia, M. (2015). Why children should learn to tell stories in primary school. *Procedia Soc Behav Sci*, 187, 591-595.
- Polkinghorne, DE. (2007). Validity issues in narrative research, *Qualitative Inquiry*, 13, 471-486.
- Ruggles, R. (2002). The role of stories in knowledge management, Storytelling Foundation. www.storytellingcenter.com/articles.
- Schwandt, TA. (2003). Three epistemological stances for qualitative inquiry: interpretivism, hermeneutics and social constructionism, in NK Denzin and Lincoln Y (eds), *Strategies of qualitative inquiry*, California: Sage Publications.
- Shu, W.G. (2016). The Analysis of moral education in china and its effect on Chinese children's moral development [master's thesis]. [Annandale-Hudson, New York, USA]: *The Division of Science Mathematics & Computing, Bard College*, 18-35.
- Squires, K. E., Lugo-Neris, M. J., Peña, E. D., Bedore, L. M., Bohman, T. M., & Gillam, R. B. (2014). Story retelling by bilingual children with language impairments and typically developing controls. *International Journal of Language & Communication Disorders*, 49 (1), 60-74.
- Theune, M., Linssen, J., & Alofs, T. (2013). Acting, Playing or Talking about the Story: An Annotation Scheme for Communication during Interactive Digital Storytelling. *From book: Interactive storytelling. International conference: ICIDS: Istanbul, Turkey*, 6-9.